

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2015/6

SELEY ÇAKKAN VE MOLLA ZEYDİN ŞİİRLERİ

Seley Çakkın and Molla Zeydin's Poetry

Şükran OĞUZ*

Özet

Uygur Türkleri zengin bir sözlü kültür geleneğine sahiptir. Seley Çakkın ve Molla Zeydin, Uygur folklorunda "latipe" adı verilen fıkraları ile tanınan iki ünlü fıkra tipidir. Onlar yaşadıkları dönemde Uygur toplumuna adeta ayna tutarak; işgalci Çinli idareci ve askeri sınıfın hukuksuz ve adaletsiz uygulamalarından duyulan rahatsızlığı keskin ve mizahi bir dille fıkralarında dile getirmişlerdir. Böylelikle Uygur Türkünün adeta sesi olmuşlardır.

Seley Çakkın ve Molla Zeydin aynı zamanda yetenekli birer halk şairidir. Ancak onların fıkralarına oranla şiirleri daha az tanınmaktadır. Birer söz ve saz ustası olan bu halk şairlerinin, fıkraları kadar şiirlerinin de değerli olduğunu düşünmekteyiz. Bu düşünceden hareketle makalede Seley Çakkın ve Molla Zeydin'in tanıtıcı yaşam öyküleri sunulmuş, şiirlerinden örnekler verilmiştir. Ayrıca şiirleri içerik özellikleri açısından incelenmiştir. Böylelikle Seley Çakkın ve Molla Zeydin'e ait şiirlere dikkat çekmek ve onları tanıtmak amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Uygur, Seley Çakkın, Molla Zeydin, Şiir

Abstract

Uyghur Turks have a rich oral culture tradition. Seley Çakkın and Molla Zeydin are two humour types who are famous person in Uyghur Humour Literature. They consume theirs to light the way to the Uyghur society in the period in which they live. They expressed by humorous in their anecdote which Chinese managers and military class that they are occupying, discontent about which unlawful and unjust practices.

Meanwhile, they were very talented folk poet. But, their poetry is known less than their anecdotes. We think it is esteemed as well as the poetry, the anecdotes. Because they were orator and master musician. After the poetry was presented with examples before about Seley Çakkın and Molla Zeydin was informed in this study.

Keywords: Uyghur Turks, Seley Çakkın, Molla Zeydin, Poetry

Giriş

19.Yüzyıl, Doğu Türkistan ve Uygur halkı için özgürlük ve var olma mücadelesi verilen bir zaman dilimini ifade eder. Bu yüzyılda, Uygur Türkleri, haklı davalarında Çin-Mançu yönetimi ile olan mücadelelerini tüm hızıyla ve kararlılıkla sürdürmeye devam etmiştir. Kendi topraklarında işgalci Çin-Mançu baskı ve zulmüne, zalim Çinli yönetici ve askerlerine karşı verilen bu mücadele, Uygur Türkü için bir var olma yok olma savaşıdır.

* Öğr. Gör. Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, Manisa-TÜRKİYE, E-posta: sukranoguz71@gmail.com.

Özgürlük ve bağımsızlık kazanma yolunda yaşananlar, Uygur halkını derinden etkilemiştir. Bu etki, sözlü kültürde destan, efsane, şiir, fıkra gibi pek çok ürünün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Seley Çakkın ve Molla Zeydin adlı iki Uygur fıkra tipi (Özkan 1993: 15-20), 19.Yüzyıl Uygur toplumunu yansıtan fıkralarında, adeta döneme ışık tutar. Onların fıkralarında dönemin siyasi, sosyoekonomik, eğitim ve kültür ortamı mizahi bir dille ifade edilmektedir.

Seley Çakkın ve Şiirleri

Seley Çakkın Uygur Folklorunun önemli temsilcilerinden biridir. O ünlü fıkracı ve yetenekli bir halk şairidir¹. 1790 yılında Konuşehir Nahiyasının Opal Köyünde fırıncı bir ailede dünyaya gelmiştir. 1850 yılında ana yurdunda vefat etmiş ve Opal'daki Hazreti Molla mezarlığına defnedilmiştir. (Kaşgarlı 2008: 217)

Halk arasındaki rivayetlere göre Seley Çakkın, sahip olduğu faziletli karakter ve güzel sesini babasından almıştır. O, hayatı boyunca, pek çok yer gezmiş, gezdiği yerlerde hüznü, duygulu revabını çalıp, koşak ve fıkralarını söyleyip, halk ile iç içe olmuştur. Sanatını icra ederken gezip gördüğü farklı yerler, onun bakış açısını genişletmiştir. Seley Çakkın, aynı zamanda Uygur halkının, özgürlük, eşitlik ve yeniliklere ulaşma yolundaki mücadelesinde, halkla birlikte ve halkın yanında bir sanatçı olmuştur. O, halkın haklı mücadelesinin temelini atan kişidir. Bir söz ve saz ustası olarak Seley Çakkın istilacı Çin-Mançu yönetiminin çürümüş hâkim zihniyetine ve savunucularına hak ettikleri cezayı şiirleri, fıkraları ve şakaları ile vererek Uygur halkının öcünü almayı bilmiştir. Seley Çakkın, Han sarayında bir süre hâkim zihniyetin emrinde çalışmakla birlikte, bir ömür bu çürümüş zihniyetten, zevk ve sefadan, sahip olduğu fazilet ve ahlak değerleri ile uzak durmuş, temiz bir vicdan ile yaşamıştır. Milletiyle kader birliği yapmıştır ve sağlam bir duruş sergilemiştir. Onun güzel sesli, hazır cevaplı ve çevik oluşu, his dünyasının zengin oluşu, fıkralarının ve şiirlerinin halkın beğenisini kazanmasına neden olmuştur. Uygur halkı ona söz ustası ve hazır cevap olması nedeniyle "*Çakkın*" namını vermiştir. Seley Çakkın'ın şiirleri, aynı fıkraları gibi kahramanlık özelliği göstermektedir. Fıkralarına konu olan, döneminin siyasi, sosyoekonomik ve kültür ortamı, şiirlerine de yansımıştır. Şiirlerinin konusu derin, dili halk dili, hissiyatı güçlüdür. O aynı zamanda devrinin termometresidir. (Uçkuncan 2009: 613)

Seley Çakkın, kendi ağzından kimlik bilgilerini, mesleğini, sosyoekonomik durumunu, sahip olduğu özellikleri ve yaşadığı yerin üstün niteliklerini şöyle dile getirmektedir: (Uçkuncan 2009: 613-614; Kaşgarlı 2008: 217)

<i>Étimni sorisañ Seley,</i>	Adımı sorarsan Seley,
<i>Qeşqer béşi Opal'din.</i>	Kaşgar başı Opal'dan.
<i>Ravap çélip oynaymen,</i>	Rebap çalıp oynarım,
<i>Qorqmay loya, ambaldin.</i>	Korkmadan hâkim, Ambal'dan.
<i>İşimni sorisañ navay,</i>	İşimi sorarsan ekmekçi,
<i>Halimni sorisañ hal vay.</i>	Halimi sorarsan perişan.
<i>Özümniñ kariğı çağliq,</i>	Benim durumum önemli değil,
<i>Yurtumda bolmisun ah! vay!</i>	Yurdum olmasın veyran.

¹ Seley Çakkın fıkraları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Sultan Mahmut Kaşgarlı (2008), *Seley Çakkın Fıkraları*, İstanbul: Çağrı Yayınları.

*Leqemmim sorisañ Çaqqan,
Yürükimde otum bar.
Ezizane Qeşqer dek,
Qedim dergah yurtum bar.*

Mahlasımı sorarsan Çakkan,
Yüreğimde odum var.
Azizane Kaşgar gibi,
Eski dergâh yurdum var.

*Qeşqirimniñ xisliti,
Cimi alemge dañ ketken.
İlmi-irpan, ravapta.
Yer-yüziğe çañ ketken.*

Kaşgarımın fazileti
Bütün âleme ün salan.
İlmi-irfan, Rebabta,
Yeryüzüne ün salan.

Seley Çakkan'ın sevgilisine söylediği şiirde, ona olan aşkından ve bağlılığından söz ederken, onun cana canan olduğunu, sevdiği için canını dahi feda edebileceğini ve kanının son damlasına kadar onun için savaşabileceğini söyler. Yine sevgilisinin güzelliklerinden, aralarına konan her türlü engeli aşıp sevgiliye kavuşma yolundaki kararlılığından bahseder. Zorluklar ne kadar çetin de olsa kararlı bir duruşla üstesinden gelinebileceğini bizlere gösterir. Bu noktada âşık Seley Çakkan hisli bir âşık olarak aşağıdaki dizelerle sevgilisine seslenir: (Uçkuncan 2009: 614)

*İşigiñden ötsem men,
Ravab çalidu demsen?
Begler öyidin ketsem,
Yarsız qalidu demsen?*

Kapının önünden geçsem ben,
Rebap çalacak der misin?
Beyler evinden gitsem,
Yarsız kalacak der misin?

*Méniñ altun yârim bar,
Yüzliri anarım bar.
Reqip qolidin aman,
Bir küni yanarım bar.*

Benim altın yârim var,
Yüzleri al narım var.
Düşman elinden aman,
Dönecek bir günüm var.

*Begler çüşer tuzaqqa,
Özi qurğan dozaxqa.
Méniñ yârim qaytidu,
Ançe qalmay uzaqqa.*

Beyler düşer tuzağa,
Kendi kurmuş dozağa.
Benim yârim dönecek,
Eski dergâh-yurdum var.

*Özümiñ u cananim,
Yarımğa peda canım.
Éytişqinim éytişqan,
Tamçe qalğıçe qanım.*

Kendimin o, cananım,
Yârime feda canım.
Savaşırım savaşırım,
Damla kalınca kanım.

Seley Çakkan'ın Çin-Mançu yönetiminin Uygur Türklerine uyguladığı zulme karşı tepkisini dile getirdiği şiir aşağıdadır. Uygur halkı, ağır çalışma koşulları ve arttırılan vergiler

yüzünden, zulüm ve baskı altında ne yapacağını bilemez bir duruma düşürülmüştür. Şiirde bu kötü koşulların hem kırsalda hem de kentlerde benzer durumda olduğundan şikâyet edilmektedir. Yaşam koşullarının sefalet koşulları olduğu özellikle vurgulamaktadır. Zulüm uygulayan zalim Çin-Mançu yönetiminin ordusu, Uygur Türklerini sömürerek insanca yaşama koşullarını ortadan kaldırmıştır. (Uçkuncan 2009: 614-615)

Ketmen çapıdu balla, Çapa çapalar çocuklar,
Qonaq çaçıdu balla. Mısır çapalar çocuklar.
Alvañ paraq destidin, Çeşitli vergi yüzünden,
Nege qaçıdu balla? Nereye kaçır çocuklar.

Ketmen çapqan ballaniñ Çapa çapalayan çocukların,
Eñli tókülüp ketti. Giysileri yırtılıp gitti.
Şe(her)ge kirse seysidin, Şehre gitse vergiden,
Qeddi pükülüp ketti. Beli bükülüp gitti.

Mancularniñ eskiri, Mançuların askeri,
Xuddi qarğa, çéketke. Karga veya çekirge.
Yamrap yalmidi elni, Eli suğana çevirdi,
Qandaq qilimiz dertke... Ne yapalım bu derde...

Oynañ derdi bar balla, Oynayın dertli çocuklar,
Oynañ zerdi bar balla. Oynayın gazaplı çocuklar.
Bu dertlerniñ davası, Bu dertlerin davası,
Oylañ, nede bar, balla. Düşünün nerede var çocuklar.

Atuş halkının Seley Çakkan'a atıfta bulunarak söylediği şiirde: Seley Çakkan'ın yiğitliği, sağlam karakteri övülerek iyi bir eş adayı olduğu şöyle dile getirilmektedir: (Uçkuncan 2009: 616)

Seleydek yigit bolsa, Seley gibi yiğit olsa,
Şundaq qizğa cup bolsa. Şöyle kıza eş olsa.
Güldek éçilip bexti, Gül gibi açılıp şansı,
Baliliri köp bolsa. Çocukları çok olsa.

Çöp bolsayu, çöp bolsa, Narin olsa aş olsa,
Şu qizlarğa cup bolsa. Kızlara yandaş olsa.

Hâkim zihniyet Çin-Mançu yönetimi, "Sınır koruma" adı ile emekçi halka türlü zulüm ve baskı uygulayarak onları sepil (kale, sur) yapımında çalışmak zorunda bırakmıştır. Çalışmalara katılmayanlar acımasız bir şekilde ölümle cezalandırılmışlardır. Yine Uygur halkı, ağır çalışma koşulları ve vergiler ile karşı karşıya bırakılmıştır. Bu konuda Atuş halkının Seley Çakkan'a atıfta bulunarak söylediği şiir: (Uçkuncan 2009: 139)

*Meyli soqili sépil,
Alvañ kelmisun endi.
Şehrimizniñ qoynıǵa,
Eǵyar kelmisun endi.*

*Meyli soqili sépil,
Düşmenlerniñ yolıǵa.
Kimler bolidu képil,
İşligenler pulıǵa?*

*Meyli soqili sépil,
Biz qılmıǵan iş bar mu?
Alvañ, seysi destidin,
Qıynalmıǵan kişi bar mu?*

*Paxta atar poçıǵa,
Kerek, emesmiş zeylik.
Aǵzi bilen şehir soqup,
Ğadayǵanǵa ném deylik.*

*Meyli soqili sépil,
Barıǵaǵa yéteyli.
İşiniñ yolini tépip,
Dadıhaya yéteyli.*

*İşle, derdi bar balla,
İşle, zerdi bar balla.
Negimu kételeyttiñ,
Patman qerzi bar balla.*

*Bizler soqqan sépilǵa,
Begler kirip almaqçı.
Şeherniñ téşida puqra...
Neme bolup qalmaqçı?*

Olsun yapalım seddi,
Vergi gelmesin şimdi.
Şehrimizin koynuna,
Yabancılar gelmesin şimdi.

Tamam yapalım seddi,
Düşmanların yoluna.
Kimler olacak şehit,
Çalışanlar parasına?

Tamam, yapalım seddi,
Bizim yapmadığımız iş var mı?
Vergiler zahmetinden,
Dert çekmeyen kişi var mı?

Pamuk atar lafçıya
Gerek değilmiş çırcır.
Aǵzı ile şehir kurup,
Kibirlenene ne diyelim.

Tamam yapalım seddi,
Barıǵaǵa ulaşalım.
İşin yolunu bulup,
Dadıhaya ulaşalım!

Çalışın derdi var çocuklar,
Çalışın gayreti var çocuklar.
Nereye gidebilirsin,
Aǵır borcu var çocuklar.

Bizler yapalım sepili,
Beyler girip alacak.
Şehir dışında halk,
Sonunda ne yapacak?

*Meyli soqili sépil,
Balla, topiğa yépil,
Yurtniñ işiğa axir,
Elniñ Baliliri képil.*

Tamam yapalım seddi,
Çocuklar çalışmaya atıl.
Yurdun işine sonunda,
Elin çocukları kefil.

Seley Çakkan'ın aşağıdaki şiirinde; toplumsal eşitsizlik, sosyal adaletsizlik, zengin-yoksul ayırımı ve sınıf çatışması, gelir dağılımındaki adaletsizlik, emeğinin karşılığını hakkıyla alamama, fakirler için yaşam koşullarının zorluğu, imkanların kısıtlılığı, beslenme, barınma, ısınma gibi temel ihtiyaçları karşılamada bile yetersizliklere dikkat çekilmektedir. Ayrıca Çin-Mançu yönetiminin adaletsiz yönetim anlayışı, baskı ve yıldırma politikalarına isyan ediş de dile getirilmektedir. (Uçkuncan 2009: 617)

*Biz endi nemé deyli,
Begniñ sunçimu meyli?
Qış kelgiçe yol tépip,
Öyniñ gémini yeyli.*

Bey isteyen olur mu?
Biz şimdi ne diyelim?
Kış gelince yol bulup,
Evin gamını yiyelim.

*Köpniñ endi bop qalğan,
Kiyimi yalan, cul-cul.
İşliğini sap nesi,
Yil ötti, keni u pul?*

Çoğun hali perişan,
Giyimi yırtık, yufka.
Vadeli parayla çalışır,
Yıl geçti, nerede para?

*Bizler işlisek tañda,
Soğaq tégip çüşkirip.
Bay balliri yotqanda,
Yatamdékin çüş körüp.*

Bizler çalışsak tanda,
Soğuk vurup, hapşırıp,
Zengin çocukları yorganda,
Yatar rahat düş görüp.

*Biz işlisek, köremdu,
Badañ qosaq békarlar?
İşlevérip ölemdu,
Tasma qorsağ nimkarlar?*

Biz çalışsak görür mü,
Göbeği büyük zenginler?
Çalışa çalışa ölecek mi,
Zayıf, göbeksiz insanlar?

*Mehbuslarğa işleydu,
Pul almastin békarğa
Kim "bermeñlar pul" deptu,
Déxanlarğa, nimkarğa?*

Tutuklular çalışır,
Para almadan boşuna.
Kim "vermeyin para" demiş,
Çiftçilere, çalışana.

Bezen kéler atimiz,

Bazen gelir babamız,

Üstivaş kiyim élip;
Bezen kéler animiz,
Suyuq aş, qiyıma élip.

Biz endi néme deyli,
Begniñ şunçimu meyli?
Kim işleydu étizda,
Aşliq gémini yeyli?

Mancur çérigi deydu,
Béşimizdin ketmeydu.
Qançe nale qılsaqmu,
Derdimizge yetmeydu.

Çomaq bilen qutulmaq,
Aditi bar galcirdin.
Şundaq qılıp qutulsaq,
Ecep emes Mancur'din...

Biz için giyim alıp.
Bazen gelir anamız,
Sıcak çorba, kıyma alıp.

Bey ne isterse olur,
Biz şimdi ne diyelim?
Kim çalışır tarlada,
Ürün gamını yiyelim?

Mancur çerisi diyor,
Başımızdan gitmiyor.
Ne kadar feryat etsek de.
Derdimize yetmiyor.

Çomak ile kurtulmak,
Âdeti var düşmandan.
Şöylelikle kurtuluruz,
İnşallah Mançur'dan.

Çin-Mançu prenslerinin, yerel idarecilerin uyguladıkları zulümler karşısında söz ustası Seley Çakkın'ın sorularına Van'ın cevap veremeyişi ve küçük düşürülmesi şöyle dile getirilmektedir: (Kaşgarlı 2008: 252)

Xanniñ sayisi biz dep,
Vañlar kélip soridi.
Béşimizda jut bolup,
Bextimizni toridi.

Kördük vañniñ textini,
Keltürgen söz-neqlini.
Seley berse bir soal,
Tapalmidi eqlini.

Seley sorigin sorap,
Bañ keyfi uçup ketti.
Qoltuğidin baylarniñ
Tavuzi çüşüp ketti.

Biz hanın gölgesiyiz diye,
İdare etti van bizi.
Başımıza dert olup,
Bahtımızı engelledi.

Gördük vanın tahtını,
Getirdiği söz naklini.
Seley verse bir soal,
Bulamadı aklını.

Seley sorguya çekip,
Vanın keyfi uçup gitti.
Koltuğundan beylerin,
Karpuzu düşüp gitti.

*Bu pelekniñ çaqliri,
Dayim tetür çögilimes.
Dertte qaldi zalimler,
Qiyametke tügümes.*

Bu feleğin tekerleği,
Daima tersine dönmez.
Azapta kaldı zalimler,
Kıyamette de bitmez.

Molla Zeydin ve Şiirleri

Molla Zeydin, Uygur folklorunun parlayan yıldızlarından biridir. O ünlü bir fıkracı olarak tanınmakla birlikte aynı zamanda yetenekli bir halk şairidir. 1815 yılında Piçan Nahiyesinin Lökçün'deki Bagra köyünde, yoksul bir çiftçi ailede dünyaya gelmiştir. O altı yaşında mahallesindeki özel bir okula gitmiş, burada okuma yazma öğrenmiştir. 11 yaşına geldiğinde öğrenim hayatına medresede devam etmiştir. Bu mektebi 17 yaşında bitirdiğinde, bazı Arapça eserleri anlayabilecek ve Arapça şiirleri ezberleyebilecek düzeye erişmiştir. Eğitim sürecinde pek çok Uygur klasik şiirini ezberlemiş, onları titizlikle öğrenmiştir. O günün koşullarına göre nitelikli bir eğitim-öğretim almıştır. Uygur halkının dilini, örf ve âdetlerini, meşrep geleneğini öğrenip kendi öz kültürünün yapı taşlarıyla kendini geliştirmiştir. Molla Zeydin'in fıkraları Piçan, Kumul ve Turfan şehirlerinde icra edilen düğün, ziyafet ve meşreplerde geniş bir alanda söylenmiştir. O yalnız fıkra, çakçak söyleyip ün salmamış aynı zamanda bir halk şairi olarak söylediği şiirlerle de tanınmıştır. Onun fıkra ve şiirlerinin dili aşırı derece keskin olup, ezen, zulmeden zalimleri tam anlamıyla alaya almaktadır. Etkili hicivleri ve sivri dili nedeniyle Turfan Prensleri tarafından sekiz defa ordudan atılmıştır. Çinli Prens Eprudin tarafından kendisine yakınlık gösterilmiş, korumaya alınmıştır. Hayatı boyunca Molla Zeydin, üst tabaka zengin ve yönetici sınıfı, fıkra ve şiirleri aracılığı ile alaya almış, eleştirmiştir. O, Turfan prenslerinin halka yaptığı zulmü, çıkartıkları zorlukları, cahillik ve bilgisizliği, cimrilik ve kurnazlıkları, hurafelerin yoksul halka verdiği zararları, din adamlarının sahtekârlık ve aldatıcılıklarını, emekçi halkın çektiği azap, ızdırap ve eziyeti, dert ve elemelerini ve eşitlik için haklı mücadelelerini fıkra ve şiirleri aracılığı ile dile getirmiştir. Molla Zeydin ordudan ayrılıp memleketine geri döndükten sonra günlerini çiftçilik ile geçirmiş ve 1880 yılında hastalık sebebi ile vefat etmiştir.

Onun şiirlerinin dili halkın dilidir. Şiirlerinin konusu halkın yaşadığı güçlüklerdir. Onun şiirleri günümüze değin halk arasında söylenip gelmiştir. (Uçkuncan 2009: 619)

Aşağıdaki şiir "Almihan Hakkında" halk arasında türkü formunda yayılmış olup, halk aşığı Molla Zeydin tarafından söylenmiştir. Turfan'ın Lökçün ilçesindeki Epridun'un yetkileri genişletilmiş, Kaşgar'ın hâkimi olmuştur. Epridun, Molla Zeydin'i himayesine alarak orduda istihdam etmiştir. Bu nedenle Molla Zeydin sevdiğine kavuşmadan uzun yıllar hasret çekmiştir. Molla Zeydin'in otuz yaşına gelmeden Almihan ile evlenmesine izin verilmemiştir. Bu şiirde, o, sevdiği Almihan ile evlenmesinden önceki hasret çektiği yıllarda Almihan'a olan sevgisini, ona kavuşma arzusunu ve Almihan'ın güzelliğini anlatılmıştır. (Uçkuncan 1981: 45)

*Körmigenler éytidu,
Almixan qandaq nime?
Ağzi oymaq, beli zilva,
Qéşi qara bir nime.*

Görmeyenler der ki,
Almihan neye benzer?
Ağzı fincan beli fidan.
Kaşı kara bir güzel.

*Almixan'niñ bégida,
Üç top anari-Qeşqiri.
Almixan'ğa sep séliñlar,
Qap-qaradur qaşliri.*

*Almixan'niñ bégi bar,
Gül šexida céñi bar.
Almixan'ğa sep séliñlar,
Oñ qeşida méñi bar.*

*Almixan'niñ yolliri,
Üç yüz atmış kün yoli.
Almixan'ğa tola qatnap,
Téşildi keşniñ çemliri.*

*Vay vay cénim Almixan'ey
Qaysi bağıniñ gülisen ey!*

Molla Zeydin, Lökçün'de geçmekte olan bir düğünde söylediği şiirde üst tabaka zengin ve yönetici sınıfın çocuklarını keskin ve mizahi bir dille eleştirmektedir. Şiirde zengin çocuklarının şımarıklığı, düşünce ve niyetlerinin kötü olması dile getirilmektedir. Onların düğün ortamında bulunması bile ortamın havasının değişmesine sebep olabilmektedir. Çünkü onlar, halka öfke ve kinle tepeden bakan, kendilerini üstün gören bir zihniyete sahiptir. Burada Molla Zeydin alaycı bir üslupla, onları rezil edip hak ettikleri dersi vermiştir. (Uçkun 2009: 619-620)

*Şildir-şildir qomuşqa
Otni yaqtın némişqa?
Séniñ qilğan işiñğa
Bizgu heyran
Senmu heyran bu işqa.
Toymu diñgu heyeli işqa.*

*Şildir-şildir qomuşqa.
Toyni bozdun némişqa?
İçni yaman, özeñ eski
Gönlün qara bolgaçça*

Almihan'ın bağında,
Üç Kaşgar narı var.
Almihan'ın karşısında el pençe durun,
Simsiyahtır kaşları.

Almihan'ın bağı var,
Gül dalında goncası var.
Almihan'ın karşısında el pençe durun,
Sağ kaşında beni var.

Almihan'ın yolları,
Üç yüz altmış günlük.
Almihan'ın peşinde,
Delindi ayakkabının altı.

Ah, ah! Almihan,
Hangi bağıniñ gülüsün?

Haşırdayan kamışa
Ateş yaktın ne diye?
Senin yaptığın işine
Bize hayran
Sen de hayran bu aşka
Düğünde hassas işe hileli

Haşırdayan kamışa
Düğünü bozdun ne diye?
İçin kötü, kendin kötü.
Gönlün kara olduğu için

*Şildir-şildir qomuşqa
Çidamdiken bir muştıqa?
Böre, Qaşqar aq Qaşqar,
Yer tilgaptu bir çüşqa.*

Haşırdayan kamişa
Tahammül bir yumruğa?
Kurt, Kaşgar ak Kaşgar
Yer seçti bir düşe

*Kaltek, çomaq uçlaşıp
Eller çiqti koğlaşqa
Neyze kaltek tüş-tüştin
Adem keldi qaş-qaştın
Qapsap keldi bağlaşqa
Qol, boynini tolğaşqa*

Sopa, çomak sivrilip
Eller çıktı kovalamaya
Mızrak sopa taraftan
Adem geldi kaş-kaştın?
Sarılmaya geldi bağlaya
Kol, boynunu çevire

*Mis qazanni qizdurup
Baş közini dağlaşqa.
İt térisni kiydurup,
Rehmi qılduq yağlaşqa.
Xelq bilen öçleşken
Bacgir çüşti yiglaşqa*

Bak kazanı ısıtıp
Başını gözünü dağla
İt derisini kıydırıp,
Acıyıp yağlaşa.
Halk ile kin tutma
Gümrük memuru düştü ağlaşa

*Şildir-şildir qomuşqa,
Otni yağtiñ némişqa?
Çağlimastin özüñni,
Emdi çiqtiñ yanpaşqa
Ağziñ tegdi aq taşqa
Béşiñ tegdi gök taşqa*

Haşırdayan kamişa,
Ateş yaktın ne diye?
Tahmin etmezdin kendini,
Şimdi çıktın yana
Ağzın değdi ak taşa
Başın değdi gök taşa.

*Çağlimastin özüñni
Toyni bozdun némişqa?
Özün eski, için yaman
Köñlüñ qara bolğaçqa*

Tahmin etmezdin kendini
Düğünü bozdun ne diye?
İçin kötü, kendin kötü,
Gönlün kara olduğu için

Sonuç

Sonuç olarak Seley Çakkan ve Molla Zeydin, 19. Yüzyılda Doğu Türkistan coğrafyasında yaşamış iki fıkra tipi ve halk şairidir. Onların fıkralarına oranla şiirleri daha az öne çıkmıştır. Yetenekli birer halk şairi olan bu iki Uygur fıkra tipine ait şiirler de fıkraları ile içerik açısından aynı özelliği taşımaktadır. Seley Çakkan ve Molla Zeydin'e ait fıkralar ve şiirler, 19. Yüzyıl Uygur Türkleri için işgalci Çin-Mançu yönetimine, zulme, baskıya, sınıf farkına, eşitsizlik ve adaletsizliklere, angaryaya, sömürüye, asimilasyon politikalarına

Őiddetle karşı çıkmak anlamına gelmektedir. Seley akkan ve Molla Zeydin, hem fıkraları hem de Şiirleri vasıtasıyla dönemin siyasi, sosyoekonomik, kültür ortamını gözler önüne sermektedir. Ayrıca onların Őiirlerinde insani duyuyuŐ, düŐünüŐ, beklenti ve özlemler etkili bir Şekilde dile getirilmektedir.

Uygur Türklerinin maruz kaldığı iŐgal döneminde çektiği sıkıntılara tercüman olan Seley akkan ve Molla Zeydin, onlara haklı mücadelelerinde moral kaynağı olmuştur. Bu sayede toplumsal bellekte yaŐanılanlar kayda geçmiŐtir.

Seley akkan ve Molla Zeydin'in fıkraları gibi Şiirlerinin de geniş kitleler tarafından tanınması, fıkra ve Şiirlerinin birbirinden ayrılmaksızın bir bütün olarak değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

Kaynakça

KAŞGARLI Sultan Mahmut (2008), *Seley akkan Fıkraları*, İstanbul: ağrı Yayınları.

KAŞGARLI Sultan Mahmut (2004), *Uygur Türkleri Kültürü ve Türk Dünyası*, İstanbul: ağrı Yayınları.

NECİP, Emir Necipoviç (2013), *Yeni Uygur Türkçesi SzlgŐ*, eviren İklil Kurban, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÖZKAN, İsa (1993), "İki Uygur Fıkra Tipi: Molla Zeydin ve Seley akkan", *Milli Folklor*, Sayı: 16, 15-20.

UÇKUNCAN Ömer (2009), *Uygur Halk Tarihi KoŐakları Kamusu*, Urumçi: Őincang Üniversitesi NeŐriyatı.

UÇKUNCAN Ömer (1981), *Uygur Halk Tarihi KoŐakları II*, [byy]: Kaşgar Uygur NeŐriyatı.